

ИЗВЕШТАЈ ОД АНКЕТАТА ЗА КВАЛИТЕТОТ И ИНТЕНЗИТЕТОТ НА
КОРИСТЕЊЕ НА ПАСИШТА ЗА ПОТРЕБИТЕ НА ПРОЕКТОТ
“ЗАШТИТА НА БИОДИВЕРЗИТЕТОТ НА ПАСИШТАТА НА ШАР
ПЛАНИНА”

Име на проектот:

Подобрување на управувањето со заштитените подрачја

Заштита на биодиверзитетот на пасиштата на Шар Планина

Задача: Спроведување анкета за квалитетот и интензитетот на користење на пасиштата на Шар Планина на локации (Лера, Дуфска планина, Врбенско брдо, Улазна)

Изработил: Здружение на агроекономистите на Република Македонија (ЗАЕМ)

Октомври, 2018

СОДРЖИНА

1. ВОВЕД	4
1.1. Фокус на пасиштата за потребите на задачата	4
2. ЗНАЧЕЊЕ НА ПАСИШТАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....	6
3. СПРОВЕДУВАЊЕ НА АНКЕТНОТО ИСТРАЖУВАЊЕ	8
4. РЕЗУЛТАТИ ОД АНКЕТАТА	9
5. ЗАКЛУЧОК И ПРЕПОРАКИ	22

1. ВОВЕД

Проектот “Заштита на биодиверзитетот на пасиштата на Шар Планина” како општа определба се фокусира на заштита на биолошката разновидност и економскиот развој. Крајната цел на проектот е да се врати биодиверзитетот на пасиштата на Шар Планина и да се отворат нови можности за вработувања.

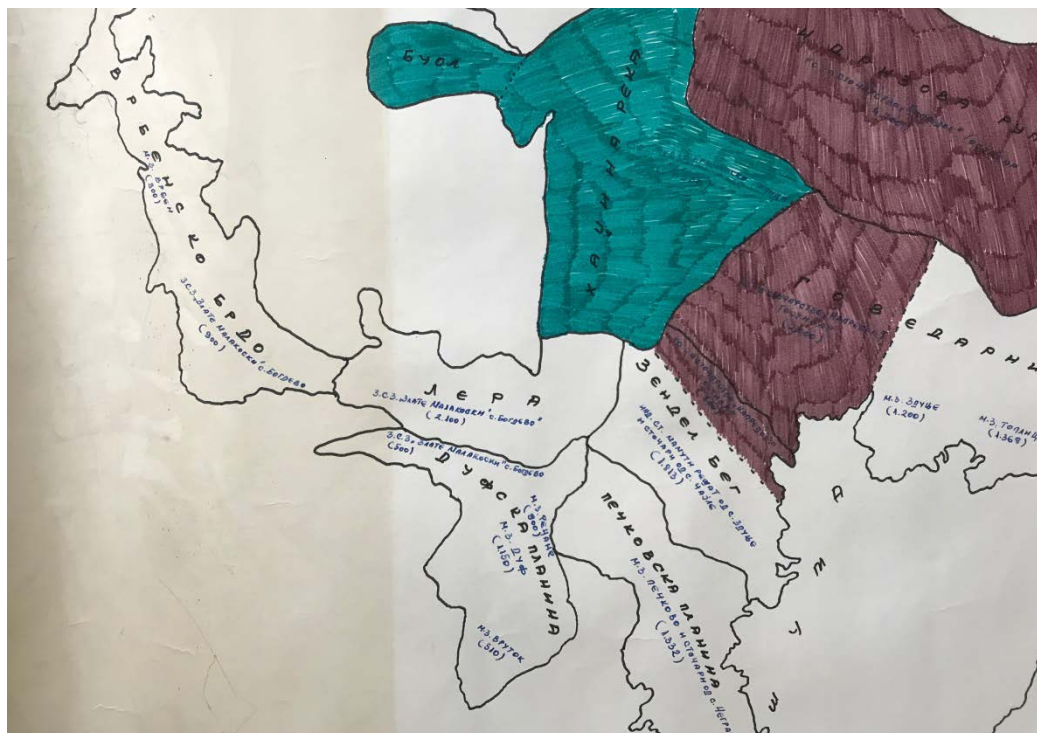
Целта на конкретната задача е подготовка на прашалник за анкетирање на фармери/одгледувачи на овци, од високо-планинските пасишта на Шара, на локации предложени од страна на ЈПС Пасишта (ЈПСП): Лера, Дуфска планина, Врбенско брдо и анализа со цел согледување на состојбата со пасиштата, односно обезбедување на податоци за: областа на покриеност на пасиштата, квалитет на пасиштата и интензитет на искористување на пасиштата.

1.1. Фокус на пасиштата за потребите на задачата

Шарската област се протега од најзападниот дел на Република Македонија. Шар Планина е еден од најголемите и највисоките планински масиви во Република Македонија. Сместена е во северозападниот дел на републиката, на границите со Косово и Албанија. Шар Планина има богата разновидност на геолошки и геоморфолошки форми, глацијални езера и планински потоци, кои се дом на голем број на ендемични и ретки видови на биолошка разновидност, како и автохтони раси на добиток, кои живеат во различни живеалишта. Пејсажот е карактеристичен и разновиден со бројни пасишта и шуми.

Во текот на последните неколку децении постои растечки тренд на напуштање на традиционалните земјоделски практики поради депопулација и миграции од планинските села во низинските области - градови или во странство. Преостанатото традиционално земјоделство дополнително се соочува со недостатоци во инфраструктурата (вклучувајќи ги патиштата и пристапот до електрична енергија, вода и канализација), конкуренција за труд со растечкиот комерцијален и индустриски сектор на Полошкиот регион, како и недоволна поддршка насочена кон сточарството во економски неразвиените рурални планински региони. Намалувањето на сточарството влијае на исчезнување на пасиштата и ливадите, како и богатиот биодиверзитет.

За потребите на конкретното истражување, ЈПСП избра три пасишта за посебен фокус (Лера, Дуфска планина, Врбенско брдо). Сите три пасишта се наоѓаат во Шарската област. Капацитетот за искористување на овие пасишта изнесува: Лера (2100 грла), Дуфска планина (3060 грла) и Врбенско брдо (1800 грла). На Слика 1 означена е локацијата на избраните пасишта.

Слика 1. Локација на избраните пасишта

2. ЗНАЧЕЊЕ НА ПАСИШТАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Република Македонија се протега на површина од 25,713 км² во југоисточниот дел на Европа. Генерално земено, републиката е претежно планинско-котлинска земја која се одликува со доминантен ридско-планински релјеф, каде што учеството на рамнините во вкупната површина е со 19.1% (Табела 1).

Табела 1. Природни целини во Република Македонија

Вид	Површина km ²	%
Водени површини	488	1.90
Рамнински терени	4 900	19.10
Ридско-планински терени	20 325	79.00
Република Македонија	25 713	100.00

Извор: Статистички годишник за 2017 година, Просторен план, ДЗС, 2017.

Во однос на висинските зони, најголем дел од површината (44%) се наоѓа помеѓу 500 и 1000 метри надморска височина (Табела 2), или земјиштето вкупно до 1.000 м зафаќа површина од 69,3% од територијата на Република Македонија. Најголем дел од урбаните центри и селските населби се наоѓаат во тој дел, каде што исто така претежно се одвива и земјоделското производство. Просечната височина на релјефот на Република Македонија изнесува 829 м.

Табела 2. Висински зони во Република Македонија

Висинска зона	Површина km ²	%
До 200 м	744.10	2.89
200-500	5 769.10	22.44
500-1000	11 317.32	44.01
1000-1500	5 741.68	22.33
1500-2000	1 786.54	6.95
Над 2000	354.26	1.38
Од 44 до 2764	25 713.00	100.00

Извор: Статистички годишник за 2017 година, Просторен план, ДЗС, 2017.

Пасиште, според дефиницијата во Законот за пасишта (Сл.Весник на РМ, бр. 3/98 од 22.01.1998 год.), е земјоделско земјиште обраснато со трева, чие искористување се врши најрационално со пасење на добиток и косење. Под пасиште во смисла на овој закон, се подразбираат и површини обраснати со трева поголеми од 3 ha што се наоѓаат во границите на шума, доколку не се наоѓаат во пребирна шума и во шума или делови од шуми во кои се вршат мелиоративни мерки и обновување.

Од вкупната земјоделска површина во Република Македонија која изнесува 1,27 милиони хектари, пасиштата претставуваат најзначаен дел со тоа што заземаат 59% или 748 илјади хектари во 2017 година (Табела 3).

Табела 3. Земјоделска површина во Република Македонија (во илјади хектари)

Год.	Земјоделска површина	Обработлива површина					Пасишта	Бари, трски и рибници
		вкупно	ораници	овоштарници	Лозја	ливади		
2013	1 261	509	413	15	22	59	751	1
2014	1 263	511	413	15	23	60	751	1
2015	1 264	513	415	16	23	59	750	1
2016	1 267	516	417	16	24	59	750	1
2017	1 266	517	417	16	24	60	748	1

Извор: Статистички годишник за 2017 година, ДЗС, 2017.

Процентот вкупно производство на пасиштата просечно се движи околу 511 илјади тони на годишно ниво, односно околу 681 кг на хектар (Табела 4).

Табела 4. Површина и производство на ливади и пасишта

Год.	Ливади			Пасишта		
	површина, во хектари	производство, во тони	производство кг, по хектар	површина, во хектари	производство, во тони	производство кг, по хектар
2013	58 865	94 227	1 601	751 187	522 970	696
2014	59 960	118 034	1 969	751 086	512 249	682
2015	59 464	106 802	1 796	750 359	514 967	686
2016	59 437	112 597	1 894	749 772	493 377	658
2017	59 912	96 622	1 613	748 413	512 518	685

Извор: Статистички годишник за 2017 година, ДЗС, 2017.

3. СПРОВЕДУВАЊЕ НА АНКЕТНОТО ИСТРАЖУВАЊЕ

За потребите на проектот и конкретната задача за испитување на мислењето на избран примерок на испитаници во однос на интензитетот во користење на пасиштата и нивното видување за квалитетот на пасиштата, беше употребен метод на директно анкетирање.

Пред самата анкета, беше изработен прашалник специјално за оваа намена, со цел успешно и соодветно да се одговори на поставената задача. Прашалникот ги содржи следниве делови: општи податоци за испитаникот (име и презиме, вид на земјоделско стопанство, година на раѓање, пол, образование, контакт информации), податоци дали во моментот е, бил или планира да се занимава со одгледување на тревопасен добиток, број на грла добиток, висина на добиени субвенции. Понатаму, особено внимание се посветува на прашања поврзани со пасиштата: дали се користат пасишта од ЈПСП, дали користат приватни пасишта, кои пасишта се користат, индикатори за оценување на мислењето на испитаниците во однос на квалитетот на пасиштата и интензитетот на нивното користење. Дел од прашањата се однесуваат на процената на испитаниците за интервенции на пасиштата и нивно рангирање на приоритетите. Вклучени се прашања во однос на членството во здруженија и задруги, а посебен дел е посветен на потребата за едукација и теми за евентуални обуки.

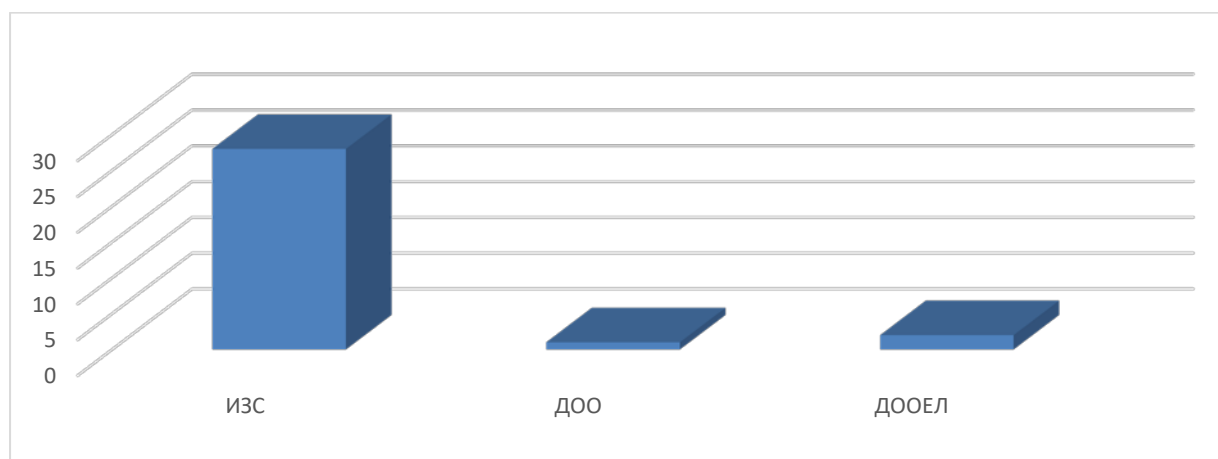
Некои прашања се структурирани преку можност за одбирање на одредена опција, во дел е дадена можност за одредено рангирање преку користење на Ликертова скала од 10 степени (1 е најниската вредност, односно најниско рангирање, а 10 е највисоко рангирање во однос на поставеното прашање), а некои се концепирани за отворен одговор – мислење на испитаникот.

Анкетното истражување беше спроведено во текот на месеците септември и октомври 2018 година, преку одржување на директни интервјуа со испитаниците и претставници од Здружението на агроелектронистите на Република Македонија. Педесет корисници или лица поврзани со пасиштата беа вклучени во анкетата. Изборот на испитаниците беше направен со помош на вработените од ЈПСП според нивните листи на корисници на јавните пасишта, како и по препорака на некои од анкетирани корисници. Според списоците на ЈПСП и достапноста на испитаници, не беше можно сите 50 прашалници да се пополнат само со лица директно поврзани со конкретните пасишта, така што анкетата беше проширена и на корисници на околните пасишта и други засегнати со користењето на пасишта во областа.

4. РЕЗУЛТАТИ ОД АНКЕТАТА

Истражувањето е спроведено на примерок од 50 испитаници инволвирани во сточарско производство, од кои што 62% одговориле за формата на организирање на земјоделското стопанство. Според тоа, најголем дел од испитаниците се индивидуални земјоделски стопанства (90.6%), додека само 3 земјоделски стопанства се формирани како трговски друштва, и тоа 2 земјоделски претпријатија во форма на Друштва со ограничена одговорност основани од едно лице (ДООЕЛ), и едно претпријатие како Друштво со ограничена одговорност (ДОО).

Графикон 1. Број на земјоделски стопанства според формата на организирање

Просечната возраст на испитаниците вклучени во примерокот е 47 години, при што најстариот испитаник е земјоделски производител на возраст од 84 години, додека најмладите производители имаат 21 година. Меѓу другото, ваквата старосна структура како еден од социо-демографските фактори влијае на одржливоста на сточарското производство во Р. Македонија. Најголем дел од испитаниците (94%), се од машки пол, што укажува на нееднаква родова застапеност кај овој тип на производство.

Во однос на степенот на образование (Табела 5), 86% се изјасниле за степенот на образование што го поседуваат. При тоа, најголем дел од земјоделските производители се со основно образование (38.6%), следени од производителите со средно образование (34.1%). Релативно мал дел од испитаниците се без никакво образование (6.8%), додека пак значајно е дека 15.9% од вкупниот број на производители поседуваат високо образование. Овој

податок е од големо значење особено при планирањето на концептот, содржината и нивото на евентуалните обуки.

Табела 5. Број и учество на испитаниците според степенот на образование

Степен на образование	Без образование	Основно образование	Средно образование	Вишо образование	Високо образование	Вкупно
Број на испитаници	3	17	15	1	7	43
Учество (%)	6.8%	38.6%	34.1%	2.3%	15.9%	100%

Локацијата на земјоделските производители, односно местото на живеење е прикажана во Табела 6. Според тоа може да се забележи дека најголем дел од производителите вклучени во примерокот се од село Дебреше (5 испитаници), додека по 4 испитаници доаѓаат од Маврово и село Симница. Останатите села наведени во табелата се претставени со помал број на земјоделски производители во примерокот.

Табела 6. Локација на земјоделските производители

Село	Број на испитаници
Богдево, Маврово Ростуше	1
Врапчиште	1
Врапчиште-Ломница	1
Врбени, Ростуше Маврово	1
Вруток	1
Горјане	1
Горно Јеловце	1
Гостивар	3
Дебреше	5
Долна Бањица	2
Дуф	3
Лера, Богдево	1
Маврово	4
Никифорица	1
Падалиште	2
Паланиште	1
Печково	1
Пожаране	3
Речане	1
Сенокосе	2
Симница	4

Страдани	1
Страјане	1
Топлице	1
Трново	1
Форино	2
Чајле	3

Во однос на сточарското производство, односно видовите добиток кои се одгледуваат, како и бројот на грла добиток, резултатите од истражувањето се сумирани во табелите 7 и 8. Во таа насока, може да се забележи дека 97.7% од вкупниот број на земјоделски стопанства вклучени во примерокот одгледуваат овци, додека пак бројот на одгледувачи на крави и кози е значително помал; 23.3% се земјоделски производители кои одгледуваат крави, а само 18.6% од производителите имаат и кози. Еден испитаник се изјаснил дека одгледувал крави во последните пет години, но повеќе не се занимава со овој тип на земјоделско производство, додека неколкумина кои не се фармери изразија заинтересираност за одгледување на овци и кози во иднина.

Табела 7. Број на одгледувачи на одредени видови добиток меѓу испитаниците

Вид на добиток	Овци	Кози	Крави
Број на испитаници	42	8	10
Учество (%)	97.7%	18.6%	23.3%

Табела 8 ги сумира резултатите поврзани со бројот на грла добиток кај испитаните земјоделски стопанства. Со оглед на тоа дека најголем дел од производителите се одгледувачи на овци, од резултатите може да се забележи и најголем број на грла овци. При тоа, просечниот број на приплодни овци изнесува 308 грла, со тоа што најголем број од производителите одгледуваат по 200 грла овци. За разлика од приплодните овци, просечниот број на други грла овци изнесува 153, со производители кои имаат најмалку 20, а најмногу 800 други грла од овој вид добиток. Во однос на одгледувачите на кози и крави, состојбата е значително поинаква. Просечниот број на приплодни грла кози изнесува 15, при што има производители со најмалку 5 грла, а најмногу 20 грла кози. Просечниот број на молзни крави изнесува 33 грла, и покрај фактот дека кај најголем број од одгледувачите на овој добиток се сретнуваат по 2 молзни грла крави.

Табела 8. Број на грла по видови добиток

Вид добиток	Просек	Минимум	Максимум	Модус	Медијана	Стандардна девијација
Овци, приплодни грла	308	20	1200	200	225	247.8
Овци, други грла	153	20	800	50	100	178.8
Кози, приплодни грла	15	5	20	20	15	5,8
Кози, други грла	8	4	15	:	6,5	4,8
Крави, приплодни грла	33	2	100	2	16	36.7
Крави, други грла	30	2	100	10	15	36.6

Со цел анализа на расположливите ресурси неопходни за одржливо сточарско производство, студијата вклучува и оценување на состојбата со некои од позначајаните ресурси, а поврзани со потребната работна сила кај анализираниите земјоделски стопанства. Во таа насока, анализиран е бројот на вкупно ангажирани лица на стопанството, со посебен акцент на бројот на овчари односно лица ангажирани на пасиштата, како и бројот на лица вклучени во преработката на млеко и производството на млечни производи. Резултатите од оваа анализа се прикажани во Табела 9. Оттаму може да се констатира дека најголем дел од работната сила е вклучена во одгледувањето на овци, односно 41 земјоделско стопанство се изјасниле за работна сила кај овој вид на добиток. Просечниот број на ангажирана работна сила кај одгледувачите на овци изнесува 4 лица, со тоа што во примерокот има земјоделски стопанства со ангажирање на најмалку 1 лице, но и земјоделски стопанства каде што се ангажирани најмногу 19 лица. Од вкупно 4 лица вклучени во одгледувањето на овци, резултатите покажуваат дека во просек 2 лица се ангажираат како овчари на пасишта, а 1 лице е вклучено во процесот на преработка и производство на млечни производи. Во просек, на 100 грла овци ангажирано е едно лице. 40 испитаници кои се изјасниле за бројот на кучиња, може да се забележи дека во просек производителите имаат по 11 кучиња.

Кај одгледувачите на крави, бројот на потребна работна сила изнесува 4 лица. Производителите на кози не се изјасниле за специфичен број на работна сила, ангажирана исклучиво во одгледувањето на овој вид добиток.

Табела 9. Работна сила и број на кучиња во одгледување на одреден вид добиток

Број на испитаници	Колку лица вкупно имате ангажирано?			Од нив, број на овчари/лица кои се ангажирани на пасиштата:			Од нив, број на лица кои се ангажирани во преработка на млеко и производство на млечни производи:			Број кучиња
	Овци	Кози	Крави	Овци	Кози	Крави	Овци	Кози	Крави	
Одговориле	41	:		41	:	:	37	:	:	40
Просек	4	:	4	2	:	:	1	:	:	11
Минимум	1	:	4	1	:	:	0	:	:	1
Максимум	19	:	4	16	:	:	3	:	:	50

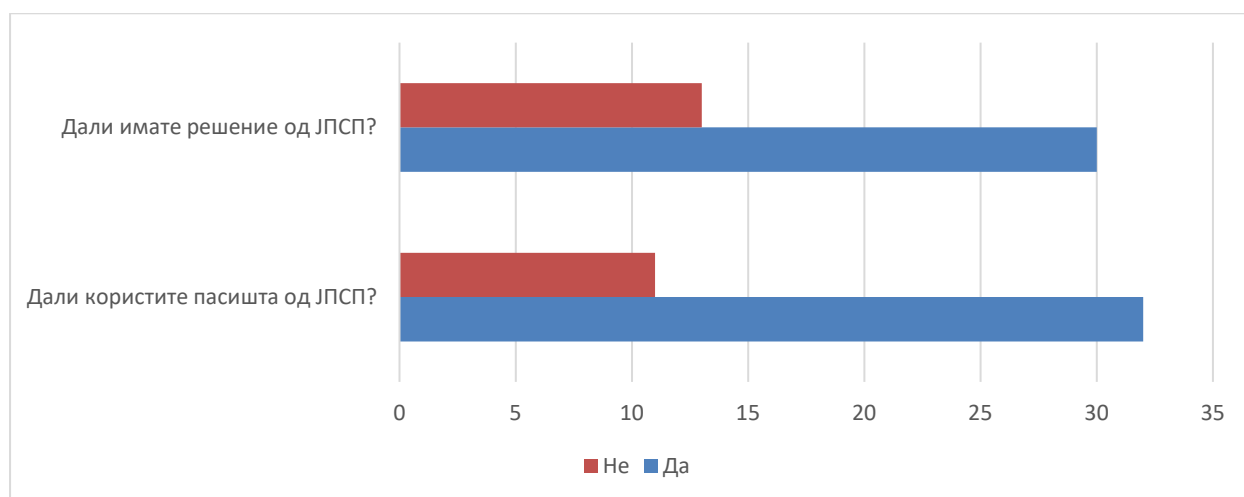
Во однос на улогата на субвенциите како дополнителен приход на земјоделските стопанства вклучени во оваа анализа (Табела 10), резултатите покажуваат дека од вкупно 50 испитаници 72% се изјасниле за висината на директна поддршка добиени за нивното производство. Од различните мерки за поддршка на сточарското производство, кај сите испитаници кои го одговорија ова прашање исплатена е претежно поддршка во форма на директни плаќања (ДП). Од земјоделските производители кои добиле субвенции по грло, најголем дел се одгледувачи на овци (36 земјоделски стопанства), додека само 5 земјоделски стопанства изјавиле дека им се исплатени субвенции по грло и за одгледување на крави. Висината на директните плаќања по грло овци изнесува околу 1,000 денари, додека за крави околу 2,500 денари. Просечниот износ на исплатени субвенции за сите испитаници одгледувачи на овци изнесува 515,612 денари, додека пак кај одгледувачите на крави се исплатени во просек 159,760 денари.

Табела 10. Исплатена директна поддршка по грло добиток (денари)

Број на испитаници	Овци, ДП за обележани грла	Исплатено по грло овци	Крави, ДП за обележани грла	Исплатено по грло крави
Одговориле	36		5	
Просек	515,612.5	892.6	159,760	2,520.4
Минимум	30,000	0	10,000	1,900
Максимум	3,750,000	2,500	500,000	2,952

Со цел анализа на интензитетот на користење, како и квалитетот на пасиштата, конструиран е сет од 9 прашања преку кои се согледува перцепцијата и очекувањата на испитаниците околу употребата и условите на пасиштата.

Според тоа, важно да се напомене е дека не сите испитаници користат пасишта од ЈПСП, односно 74.4% од испитаниците користат јавни патишта, а 69.8% од нив имаат добиено и дозвола од ЈПСП за користење на пасиштата (Графикон 2).

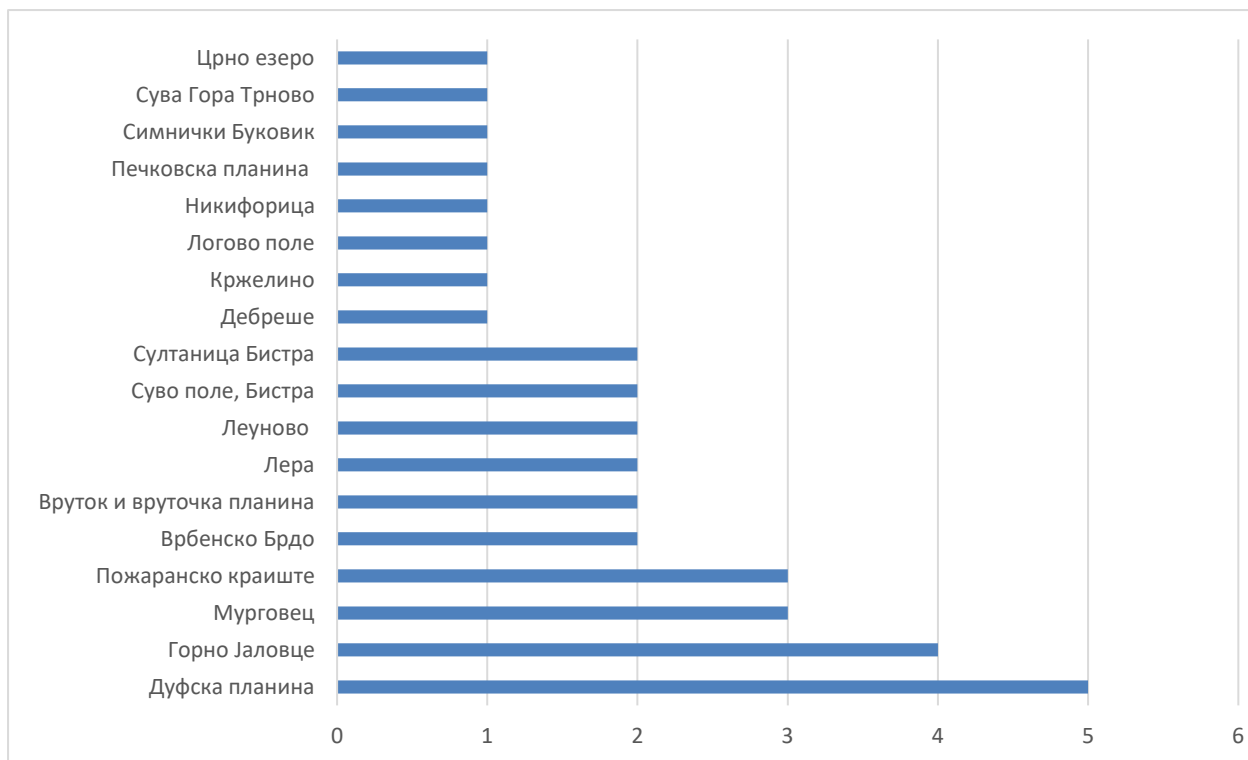

Графикон 2. Користење на пасишта од ЈПСП

Во однос на пасишта кои ги користат, 35 испитаници од вкупниот примерок посочуваат на 18 пасишта, наведени на графикон 3. Од наведените пасишта најголем број од испитаниците ги користат пасиштата на Дуфска планина (5 земјоделски производители), потоа пасиштата во Горно Јаловце (4 земјоделски производители), додека пасиштата во Мурговец и Пожаранско краиште се посочени како пасишта кои ги употребуваат 3 производители.

Речиси сите испитаници ги користат пасиштата во период од средина на мај до средина или крај на месец октомври.

Графикон 3. Пасишта наведени по број на испитаници

Во однос на оддалеченоста на пасиштата, за најголем број од испитаниците пасиштата се релативно блиску до местото на живеење. Во просек оддалеченоста на пасиштата е на 25 km, иако за значаен дел од производителите оддалеченоста е само неколку метри, но се користат и пасишта на максимална оддалеченост од 160 km (Табела 11).

Табела 11. Оддалеченост на пасишта во km

Број на испитаници кои одговориле	36
Просек (km)	25
Минимум (km)	0
Максимум (km)	160

За користење на пасишта од страна на ЈПСП, земјоделските производители плаќаат пашарина. Пашарината е утврдена во висина од 50 денари/грло овца, односно 250 денари/грло крава. Во таа насока, 32 испитаника ја навеле платената пашарина за овци, додека четворица навеле дека плаќаат пашарина за крави и само еден за пасење на кози (Табела 12). Во однос на платената пашарина, во просек се платени 31,719 денари пашарина за користење на пасишта за овци, 27,563 денари пашарина за крави и 1,500 денари за овци. Висината на платената пашарина зависи од бројот на грла добиток, па оттаму кај

големите одгледувачи на овци е платена и максимална пашарина во висина од 300,000 денари.

Табела 12. Платена пашарина по вид на добиток

Испитаници	Овци	Кози	Крави
Одговориле	32	1	4
Просек (денари)	31,719	1,500	27,563
Минимум (денари)	2,500	1,500	1,000
Максимум (денари)	300,000	1,500	50,000

Квалитетот на пасиштата, како и достапната инфраструктура беа оценети од страна на 86% од анкетираниите земјоделски производители, и тоа според Ликертовата скала од 10 степени, при што 1 ја обележува најниската вредност, односно најниско рангирање, а 10 е највисоко рангирање (Табела 13). Во таа насока, квалитетот на пасиштата во просек е оценет со 7.7, или за најголем дел од испитаниците со 8, означувајќи дека испитаниците се релативно задоволни од квалитетот на пасиштата. Според нив, најголемите недостатоци се забележуваат во однос на патната инфраструктура поради што достапноста на патната мрежа е оценета во просек со 5.5 на Ликертовата скала, а забележително најголем дел од производителите изразуваат значително незадоволство од патната мрежа (модус, односно најчесто застапен одговор од 1). Во однос на достапноста на поила на пасиштата, според испитаниците достапноста со вода е задоволителна за поголем број од нив, но сепак значителен број се изјасниле дека недостигаат објекти односно бачила на пасиштата.

Табела 13. Оценување на квалитетот на пасиштата од страна на испитаниците

	Колку сте општо задоволни од квалитетот на пасиштата?	Колку сте задоволни од патната мрежа до пасиштата?	Колку сте задоволни од достапноста на вода/поила на пасиштата?	Колку сте задоволни од објектите/бачилата?
Одговориле	43	43	43	37
Просек	7,7	5.0	7,5	5,1
Минимум	1.0	1.0	1.0	1.0
Максимум	10.0	10.0	10.0	10.0
Модус	8	1	10	1
Медијана	8	6	8	5
Стандардна девијација	2,08	2,79	2,49	3,19

Со цел подлабинско објаснување на оценките на испитаниците во однос на квалитетот и интензитетот на користење на пасиштата, како и можностите за нивно подобрување, особено внимание беше посветено на приоритизирањето и рангирањето според нивното мислење. Следните аспекти се посочени како приоритети (Табела 14):

Приоритет 1. Од вкупно 35 испитаници, 71% сметаат дека најмногу недостасува патна инфраструктура. Во таа насока препораките се поврзани со поправање на самите патишта, како и изградба на нови патишта каде што недостигаат. Ваквите интервенции ќе придонесат кон подобрена патна мрежа. Редовно одржување на патиштата исто така е особено значајно за квалитетот на самите патишта.

Приоритет 2. Во однос на инфраструктурата како втор приоритет се наметнува потребата од квалитетни бачила, а оттаму и за обновување, реконструкција или целосно нова изградба на бачила. Фармерите исто така посочија можност сами да инвестираат во бачила, а за сметка на тоа да бидат ослободени од пашарина или да добијат гаранција дека ќе може да го користат пасиштето барем 10 години.

Приоритет 3. Квалитетот на пасиштата се поврзува и со достапност на вода. Според тоа, на некои од пасиштата се потребни нови корита или поила, или пак обновување и одржување на постоечките поила. Меѓудругото, испитаниците изјавија дека се јавува потреба и за чиста вода за пиење.

Приоритет 4. Испитаниците кои ги користат пасиштата на Дуфска планина и Пожаранско краиште Шар (4 земјоделски производители) посочија дека е потребно редовно чистење смрека. Од друга страна дел од испитаниците наведоа дека смреката не е проблем на пасиштата Врбенско Брдо и Суво Поле Бистра.

Покрај главните приоритети, дел од испитаниците посочија дека постои потреба за базени за дезинфекција, вклучувајќи и чешли за паразити. Во Форино нема јавно пасиште, и тоа беше наведено како проблем од страна на производителите од оваа област.

Покрај одговорите на анкетниот прашалник, повеќемина споменаа дека од особено значење би било потпишување на договор за користење на пасиштето на 10 години. На тој начин земјоделските производители би инвестирале и во инфраструктура, во делот на бачила, поила и сл. Со склучување на краткорочен

договор само на 1 година, постои незаинтересираност за инвестиции во пасиштата поради несигурноста дали следната година ќе можат да го користат повторно истото пасиште.

Во таа насока, дел од испитаниците се обраќаат и до ЈПСП за одредени интервенции, односно 14 од нив се обратиле со одредени сугестии или барање за чистење смрека.

Генерално, испитаниците се најзадоволни од условите на пасиштето Врбенско Брдо.

Табела 14. Главни приоритети за подобрување на квалитетот на пасиштата

Главни приоритети	Приоритет 1 (број на повторувања)	Приоритет 2 (број на повторувања)	Приоритет 3 (број на повторувања)	Вкупна фреквенција на повторувања
Патна мрежа	25	7	3	35
Бачило	4	8	8	20
Вода	6	9	3	18
Чистење смрека	4	0	0	4
Пасиште	2	0	3	5
Базен за дезинфекција	0	0	2	2

Во табела 15 се презентирани перцепциите на испитаниците околу интензитетот на користење на пасиштата; на ова прашање одговориле 86% од анкетираниите земјоделски производители. На ликертовата скала од 1 до 10, интензитетот на користење на пасиштата е оценет со 6, што укажува на средно оценето ниво на интензитет на користење на пасиштата. Според тоа повеќето испитаници укажуваат дека може уште поинтензивно да се користат пасиштата; односно резултатите од нивната проценка покажуваат дека во просек на еден хектар пасат по 358 грла добиток, при максимален капацитетот од 2000 грла на хектар. Овие резултати треба да се толкуваат со внимание поради фактот дека сепак најголем дел од испитаниците сметаат дека на еден хектар капацитетот е 3 до 5 грла добиток. Од друга страна, дел од анкетираниите наведоа дека нема простор за ширење на стадото, поради што треба да се преселат на други планини.

Табела 15. Интензитет на користење на пасиштата

Испитаници	Колку интензивно се користат пасиштата?	Колку овци пасат на ха од пасиштето кое го користите?	Колку сметате дека е најсоодветниот број на овци на ха за тоа пасиште?
Одговориле	43	21	17
Просек	6	358	680
Минимум	1	3	3
Максимум	10	2000	4000
Модус	5	5	5
Медијана	6	5	150
Стандардна девијација	2.56	569.08	1065.69

Покрај пасиштата на ЈПСП, 34% користат и приватни пасишта, најчесто сопствени имоти или имоти од соседи околу селата. Во таа насока како пример беше посочено користење на приватни пасишта во Леуново, Врбенско брдо, Дебреше, Горно Јаловце, Букоди, Падалиште, околу Гостивар, или Велес во зимската сезона. Користењето на приватните пасишта често се плаќа преку компензација (најчесто во сирење) или пак преку услуга за работење земјоделска дејност.

Во однос на трите пасишта кои се вклучени како фокус во анкетата, во следната Табела 16 дадени се главните показатели во однос на користењето на овие пасишта. Капацитетот на Дуфска планина е целосно искористен од испитаниците и нивна процена била дека најсоодветен сооднос за користење на тоа пасиште е 3 до 4 грла на хектар. Испитаниците од Врбенско врдо користат околу половина од капацитетот и нивната процена е дека планираниот интензитет од ЈПСП (1800 грла) одговара на пасиштето. Испитаниците од Лера навеле дека за тоа пасиште најсоодветен сооднос е 3 грла на хектар.

Табела 16. Интензитет на користење на избраните пасишта

	Број на испитаници	Вкупно грла кај испитаниците во анкетата	Планиран интензитет	Најсоодветен капацитет според испитаниците
Дуфска планина	5	3090	3060	3-4 грла на хектар
Врбенско Брдо	2	790	1800	вкупно 1300-2000 грла
Лера	2	1290	2100	3 грла на хектар

Посебен дел од анализата опфаќа сет на прашања поврзани со членство на производителите во различни форми на здружување, како и во однос на друго земјоделско производство на фармата. Во таа насока, резултатите покажуваат дека земјоделските производители вклучени во примерокот речиси и да не користат форми на здружување, односно ниту еден не членува во некоја задруга, а само 8 или 16% се член на здружение. Неформално, многу од нив во групи од 3-4 фармери заедно делат некои од ресурсите – на пример заеднички овчари, кучиња и често еден бач за неколку сопственици на овци. Сепак не се решаваат за формализирање на таа соработка и де факто здружување во организирана форма. И покрај тоа што во здружена форма имаат можност за дополнителни субвенции, како на пример поддршка на плата за овчар, поради недоверба не сакаат формализирање на односите и трансакциите.

Во рамките на овој дел од анкетата, испитаниците наведоа дека воглавно не се сертифицирани за органско производство (само 3 од испитаниците се сертифицирани). Иако овчарското производство лесно може да се конвертира во органско производство, главно преку обезбедување на концентратна храна од органско потекло, дел од нив сметаат дека причината е главно во неможност да остварат повисока цена на финалниот производ (според еден од нив органското производство е исплатливо само преку поддршка во форма на субвенција).

Во однос на друг тип на земјоделско производство, 24% од испитаниците освен овчарско производство посочиле и производство на пченка, пченица, јачмен, компир и пчели. Само кај 7 од испитаниците, некој од семејството се занимава со неземјоделска дејност. 34% или 17 од анкетираниите собираат самоникнати ароматични и лековити билки, како и други диворастечки плодови директно на пасиштата, но без дозвола и претежно за лична/домашна употреба.

Последниот дел од анализата е посветен на можностите за доедукација на земјоделските производители, во форма на обуки и работилници на специфични теми (Табела 17 и Табела 18). Во таа насока 30% од испитаниците редовно посетуваат обуки, но од друга страна значителен дел (80% од целиот примерок) се заинтересирани за доедукација преку посета на обуки. Генерално, интересот е

кон теми од сточарството и тоа: овчарство-исхрана, чување, лекување; современи технологии за производство на сирење; пакување и амбалажа на сирење; технологија на производство на млеко и млечни производи; подобрување на квалитетот; законска регулатива и примена на ЕУ стандарди; организација и менаџмент; евиденција на трошоци и цена на чинење; поефикасно производство; како и теми од областа на маркетинг, организација на откуп и пласман на земјоделските производи.

Изразениот интерес и во однос на понудените теми за обука, покажува дека 64% од тие кои што одговорија се заинтересирани во главно за доедукација во делот на современи начини и технологии на производство на сирење, а потоа обуки на тема за евиденција на трошоци и пресметка на цена на чинење, планирање на инвестиции и брендирање (42% од вкупниот примерок).

Табела 2. Интерес за доедукација преку обуки

Дали редовно посетувате обуки?	Дали сте заинтересирани да посетувате обуки?
15	40
30.0%	80.0%

Табела 18. Темы за обука на земјоделските производители

Број на Испитаници	Одговориле	Учество (%)
Евиденција на трошоци и приходи и пресметка на цена на чинење	21	42.0%
Планирање на инвестиции	21	42.0%
Форми на здружување на производителите	13	26.0%
Брендирање преку заштита на географска ознака и традиционален производ	21	42.0%
Основи на агро и еко туризам	11	22.0%
Современи начини и технологии на производство на сирење	32	64.0%

5. ЗАКЛУЧОК И ПРЕПОРАКИ

Главен заклучок од анкетањето и анализата на податоците добиени од 50 испитаници поврзани со користењето на пасиштата во Шарската област е дека најголем проблем претставува пристапот до пасиштата. Најголемиот дел од испитаниците посочија дека најважен приоритет треба да е проширување на патната мрежа и одржување на патиштата. Понатаму, како следен приоритет е обновувањето, реконструкцијата или целосното нова изградба на бачила, и поставување нови корита/поила и одржување на постоечките. Од особена важност во сите аспекти на инфраструктурата е одржувањето на пасиштата.

Чистењето на смреката и постојаното одржување на пасиштата исто така треба да биде високо позиционирано како редовен приоритет.

Друг момент што заслужува внимание е должината на договорите со корисниците на пасишта. Подолги договори (на пример на 10 години) би им дале поголема сигурност на корисниците, со можност на долгорочно планирање и по потреба сопствени или партнерски инвестиции на пасиштата. Ваквите практики воедно би ја олесниле и административната работа на ЈПСП.

Постојаната едукација и обучување на фармерите е од големо значење. При планирањето на вакви активности, треба да се земе предвид релативно ниската образовна база на одгледувачите, така што обуките треба постепено да го подобруваат нивното знаење и да бидат изведени на соодветно ниво и каде е можно со примена на практични примери кои лесно може да се реплицираат. Постои општ интерес за препораки, но голем дел од испитаниците никогаш не учествувале во такви активности, така што на тоа поле потребна е поголема редовна ангажираност.